

RODOVO INKLUZÍVNY JAZYK V NEMECKÝCH PUBLICISTICKÝCH TEXTOCH V PLURICENTRICKÝCH A MEDZINÁRODNÝCH SÚVISLOSTIACH

Jana Štefaňáková

Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Štefaňáková, Jana. 2021. „Gender-Inclusive Language in German Publicist Texts in the Pluricentric and International Context.“ *Philologia* 31 (2): 35-53.

Abstrakt: Predkladaná štúdia upriamuje pozornosť na používanie rodovo inkluzívneho jazyka v nemeckom jazykovom prostredí s akcentom na publicistickú oblasť. Cieľom štúdie je poskytnúť obraz o používaní rodovo symetrických jazykových foriem v nemeckých publicistických textoch a zistiť mieru ich uplatňovania vo vybraných nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novinách s použitím metód kvantitatívnej korpusovej analýzy v systéme Cosmas II v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo. Daný jav sledujeme v pluricentrickom kontexte vzhľadom na použitie nemčiny v troch nemecky hovoriacich krajinách Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku a na pozadí politiky zameranej na uplatňovaní rodovo inkluzívneho jazyka v týchto krajinách. Analýza korpusov preukázala používanie všetkých sledovaných spôsobov rodovo symetrického označovania osôb v nemeckých publicistických textoch, čo je znakom implicitnej jazykovej politiky vydavateľstiev nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín, v ktorej sa odrážajú aktuálne tendencie vývoja nemeckého jazyka vo vzťahu k uplatňovaní rodovo inkluzívneho jazyka.

Kľúčové slová: rodovo inkluzívny jazyk, nemecky hovoriace krajiny, pluricentrizmus nemčiny, publicistický jazyk

Abstract: The present study examines the use of gender-inclusive language in the German language environment with an emphasis on journalism. The aim of the study is to provide an overview of a use of gender symmetric language forms in German journalistic texts and to determine the extent of their application in selected German, Austrian and Swiss newspapers using quantitative corpus analysis methods in the Cosmas II system in the German reference corpus DeReKo. We follow this phenomenon in a pluricentric context of the use of German

in the three German-speaking countries of Germany, Austria and Switzerland, and against the backdrop of policies aimed at applying gender-inclusive language in these countries. Our analysis of the corpora shows the use of all monitored methods of gender symmetric labeling in German journalistic texts, which is a sign of an implicit language policy of German, Austrian and Swiss newspaper publishers, a policy which reflects current trends in the development of German language.

Key words: gender-inclusive language, German speaking countries, pluricentrism of German, journalistic language

ÚVOD

S vývojom medzinárodnej rodovej politiky sa v druhej polovici 20. storočia dostala do pozornosti problematika vyjadrovania rovnosti rodov v jazyku. Otázky nastolené v súvislosti s rodovo citlivým vyjadrovaním sa v nemecky hovoriacom prostredí dostávali do spoločenského vedomia postupne najskôr pod vplyvom výskumov *feministickej* a *genderovej lingvistiky* a neskôr aj v súvislosti s medzinárodnou politikou zameranou na inkluzívny/rodovo vyvážený jazyk. Pre krajiny Rakúsko, Nemecko a Švajčiarsko vyplývajú všeobecne záväzky v oblasti rovnoprávnosti žien a mužov z členstva v Organizácii spojených národov, v Rade Európy a v Európskej únii.¹ Členské štáty týchto organizácií sa zaviazali naplňať spoločné ciele, ku ktorým patrí aj odstraňovanie nerovnosti žien a mužov a presadzovanie rovného zaobchádzania so všetkými ľuďmi bez ohľadu na ich pohlavie a rod. Z medzinárodných zmlúv sú dôležité najmä *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (CEDAW, 1979), ako aj *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, podľa ktorého nie je prípustná žiadna forma diskriminácie kvôli pohlaviu, rase, farbe pleti, jazyku, náboženstvu, politickému alebo inému zmýšľaniu, národnostnému alebo sociálnemu pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, rodu alebo inému postaveniu (čl. 14).² Používanie rodovo vyváženého jazyka možno zaradiť pod tzv. lingvistické práva upravené vo Všeobecnej deklarácii lingvistických práv z roku 1996 (porov. Tolstokorová 2009). Konkrét-

¹ Švajčiarsko nie je členskou krajinou EÚ, preto pre neho vyplývajú záväzky z členstva v OSN a Rade Európy.

² Členské štáty EÚ musia v oblasti rodovej rovnosti vychádzať z primárneho práva EÚ, zakotveného v tzv. Lisabonskej zmluve a Charte základných práv Európskej únie. Od tohto primárneho práva sa následne odvíja sekundárne právo EÚ, napríklad smernice pre oblasť rodovej rovnosti, ako aj rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie, ktoré do veľkej miery usmerňujú právnu prax v jednotlivých členských štátoch Európskej únie.

ne politicko-právne záväzky v oblasti používania rodovo vyváženého jazyka možno nájsť v dokumentoch Rady Európy. V roku 1990 Rada Európy prijala *Odporúčanie č. R (90) 4 na odstránenie sexizmu z jazyka*³, v ktorom výbor ministrov odporúča, aby vlády členských štátov v najväčšej možnej miere podporovali používanie nesexistického jazyka, ktorý by zohľadňoval prítomnosť, postavenie a úlohy žien v spoločnosti, rovnako ako to robí súčasná jazyková prax u mužov. Výbor ministrov tiež vyzval, aby zosúladiли terminológiu používanú v právnych textoch, verejnej správe a vzdelávaní s princípom rodovej rovnosti a podporili používanie rodovo vyváženého jazyka v médiách (porov. Štefaňáková 2020, 84). V zmysle odporúčania z roku 2007 členské štáty mali prijať administratívne opatrenia a usmernenia požadujúce používanie rodovo vyváženého jazyka v úradných dokumentoch, osobitne v právnych textoch, v úradnom styku, vo vzdelávaní a v médiách (porov. Terkanič 2014 v Cviková a kol. 2014). Generálny sekretariát Rady Európy vydal v roku 2018 usmernenie s názvom *Inkluzívna komunikácia v rámci GSR*⁴, ktoré vyšlo vo všetkých úradných jazykoch Európskej únie. Obsah tohto usmernenia je špecifický pre jednotlivé jazyky a obsahuje tipy na nezaujaté vyjadrovanie napr. vo vzťahu k ženám a mužom, k osobám so zdravotným postihnutím a iným skupinám. Aj Európsky parlament sa v roku 2008 zaviazal používať rodovo citlivý jazyk. Organizácia Spojených národov, Svetová zdravotnícka organizácia, Medzinárodná organizácia práce, Európsky parlament a Európska komisia, ako aj rôzne profesijné združenia, univerzity, veľké tlačové agentúry a vydavateľstvá prijali usmernenia o nesexistickom používaní jazyka, a to buď v podobe samostatných dokumentov, alebo osobitných odporúčaní zahrnutých do ich štylistických príručiek.⁵ Používanie inkluzívneho jazyka je jednou zo základných požiadaviek pri tvorení dokumentov vo všetkých úradných jazykoch EÚ.

V kontexte vyššie opísanej medzinárodnej politiky upriamuje predkladaná štúdia pozornosť na používanie rodovo inkluzívneho jazyka v nemeckom jazykovom prostredí s akcentom na publicistickú oblasť. Cieľom štúdie je poskytnúť obraz o používaní rodovo symetrických jazykových foriem v nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novinách a zistiť mieru ich používania pomocou metód kvantitatívnej korpusovej analýzy v systéme Cosmas II v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo vo vymedzenom časovom období. Daný jav skúmame v pluricentrickom kontexte so zreteľom na použitie nemčiny v troch nemecky

³ Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language.

⁴ Inkluzívna komunikácia v rámci GSR: https://www.consilium.europa.eu/media/35439/sk_brochure-inclusive-communication-in-the-gsc.pdf

⁵ Porov.: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187110/GNL_Guidelines_SK-original.pdf

hovoriacich krajinách Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku a na pozadí politiky zameranej na uplatňovaníu rodovo inkluzívneho jazyka v týchto krajinách.

1 RODOVO INKLUZÍVNY JAZYK V NEMECKY HOVORIACOM PROSTREDÍ V JAZYKOVU-POLITICKÝCH SÚVISLOSTIACH

Počiatky politiky zameranej na rodovo vyvážený jazyk sa v nemecky hovoriacom prostredí spájajú s feministickou jazykovou politikou, ktorej cieľom bolo najmä eliminovať sexistické prejavy v jazyku (porov. Samel 2000, 124). V 70. a 80. rokoch 20. storočia sa v **Nemecku** do centra pozornosti dostala otázka použitia jazyka vo verejnej sfére, pričom sa kritizoval sexistický a diskriminačný obsah niektorých slov. V tomto období prejavili pracovné skupiny na rôznych nemeckých univerzitách snahu vypracovať usmernenia na podporu nesexistického používania jazyka. Prvé oficiálne návrhy na používanie rodovo vyváženého jazyka vznikli na úradoch a ministerstvách a stali sa predmetom intenzívnych diskusií rôznych feministických, nefemistických, lingvistických či nelingvistických konferencií a kolokvií (porov. Kegyesne Szekeres, 2005). V roku 1980 vyšlo v Nemecku prvé usmernenie s názvom „*Usmernenia na zamedzenie používania sexistického jazyka*“/*Richtlinien zur Vermeidung des sexistischen Sprachgebrauchs* (Trömel-Plötz, Pusch, Hellinger, Guentherodt 1980), v ktorom autorke apelovali najmä na tvorcov právnych textov, rôznych nariadení, formulárov, pracovných inzerátov, učebníc, rozhlasových a televíznych textov, aby používali rodovo vyvážený jazyk. Christine Bierbachová a Marlis Hellingerová vypracovali v roku 1993 na žiadosť UNESCO odporúčania s názvom „*Jeden jazyk pre obidve pohlavia - pokyny pre nesexistické používanie jazyka*“/*Eine Sprache für beide Geschlechter – Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch*. Usmernenia sa zaoberali lexikálnymi a gramatickými pravidlami a zahŕňali pravidlá slovtvorby pri označeniach osôb ženského rodu, pravidlá týkajúce sa výberu formy pre jazykovo vyvážené vyjadrovanie, pravidlá kongruencie a stylistické pravidlá na odstránenie asymetrie v jazyku. Prvé dokumenty slúžili ako vzor a predloha pre mnohé ďalšie v Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku.

V **Rakúsku** sa diskusia ohľadom používania rodovo vyváženého jazyka začala neskôr ako v Nemecku. Prvé usmernenie s názvom „*Lingvistické odporúčania o rovnakom jazykovom zaobchádzaní žien a mužov vo verejnej oblasti*“/*Linguistische Empfehlungen zur sprachlichen Gleichbehandlung von Frau und Mann im öffentlichen Bereich* vydalo Ministerstvo sociálnych vecí v roku 1987. Z poverenia ministerstva vyšlo na konci 90. rokov 20. storočia ďalšie usmer-

nenie s názvom „*Kreatívne formulovanie. Návod na rodovo vyvážené používanie jazyka*“/*Kreatives Formulieren. Anleitungen zu geschlechtergerechtem Sprachgebrauch* (porov. Kargl a kol. 1997). Usmernenia vo forme príručiek alebo brožúr vydali aj mnohé ďalšie inštitúcie (napr. vydavateľstvá, odborné združenia, odborové organizácie a pod.). Na univerzitách sa v tomto období vytvorili pracovné skupiny, ktoré formulovali a vydávali návody na používanie rodovo vyváženého jazyka, ktoré platia na univerzitách dodnes ako záväzné pri formulovaní oficiálnych dokumentov, vyhlásení, pokynov a usmernení pre študentov či študijného poriadku. V rokoch 2000 až 2002 rakúska spolková vláda prijala niekoľko smerníc, podľa ktorých sa v zmysle stratégie *gender mainstreamingu* musí venovať osobitá pozornosť uplatňovaniu rodovo vyváženého jazyka vo všetkých rezortoch. Uznesením ministerskej rady z 2. mája 2001 o „*rodovo vyváženom používaní jazyka na všetkých federálnych ministerstvách*“ sa ministerstvá zaviazali k tomu, že v jazyku budú zohľadňovať obe pohlavia (porov. Štefaňáková 2020, 99).

Vo Švajčiarsku vznikli prvé usmernenia a odporúčania týkajúce sa používania rodovo vyváženého jazyka v 80. rokoch 20. storočia. Vo feministických kruhoch a jazykovedných spolkoch sa o rovnoprávnom zaobchádzaní mužov a žien v jazyku začalo diskutovať už v 70. rokoch 20. storočia, trvalo ale dlhšiu dobu, kým sa táto problematika preniesla aj do sféry jazyka verejnej správy a práva. Do povedomia sa dostala koncom 80. rokov, keď vznikla pracovná skupina poverená vypracovaním pravidiel na uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka vo verejnej sfére. V roku 1991 vyšla správa „*Rovnaké zaobchádzanie so ženou a mužom v právnom a administratívnom jazyku*“/*Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann in der Gesetzes- und Verwaltungssprache*, v ktorej sa poukazovalo na možnosti a hranice používania rodovo vyváženého jazyka a opisovali sa kreatívne riešenia na rodovo citlivé vyjadrovanie pre tri švajčiarske úradné jazyky (pozri Adamzik a Alghisi 2017). Snahou bolo najmä obmedziť používanie generického maskulína a umožniť uplatnenie rôznych stratégií na rodovo vyvážené používanie jazyka. V roku 1993 Spolková rada ustanovila, že odporúčania tejto správy by sa mali zásadne implementovať do jazyka verejnej správy a právneho jazyka, pričom mali byť záväzné pre všetky texty vydávané v nemčine (Schweizerischer Bundesrat 1993). Na základe tejto požiadavky boli následne vypracované usmernenia pre tri hlavné úradné jazyky, ktoré sa podrobne zaoberajú možnosťami použitia rodovo vyváženého jazyka: najskôr bolo vypracované usmernenie v nemeckom jazyku (Schweizerische Bundeskanzlei 1996), potom nasledovalo usmernenie vo francúzskom jazyku (2000) a nakoniec v talianskom jazyku (2012).

Problematikou zobrazovania rodovej rovnosti v nemčine sa zaoberali v posledných dvoch desaťročiach rôzne pracovné skupiny. Na mnohých nemecc-

kých a rakúskych univerzitách boli vydané príručky s odporúčaniami na rodovo citlivé vyjadrovanie, napr. na Univerzite Kolín/Universität zu Köln (2009), na Východobavorskej technickej vysokej škole v Regensburgu/Ostbayerische Technische Hochschule Regensburg (2016), na Univerzite v Lipsku/Universität Leipzig a Univerzite v Potsdame/Universität Potsdam (2013). Postupne vznikli usmernenia aj na ďalších univerzitách v Nemecku, Rakúsku a vo Švajčiarsku. Príkladom cielenej jazykovej politiky voči uplatňovaniu rodovo inkluzívneho jazyka sú aj ďalšie usmernenia alebo odporúčania, napr. *Návod na rovnaké zaobchádzanie v jazyku/Leitfaden zur sprachlichen Gleichbehandlung* (2009), *Smernice na rodovo korektné vyjadrovanie pre krajiniskú správu Južného Tirolska – Bolzano/Richtlinien für eine geschlechtergerechte Sprache in der Südtiroler Landesverwaltung – Bozen* (2012) alebo príručka pre rakúske ministerstvá, opierajúca sa o Zákon rovnoprávnosti mužov a žien s názvom *Rodovo korektný jazyk v Rakúsku/Gendergerechte Sprache in Österreich*. Dôležité usmernenia obsahuje aj *Stanovisko nemeckých spravodajských agentúr k používaniu rodovo korektného jazyka a správa Rady pre nemecký pravopis* vydaná v roku 2018 s názvom *Bericht und Vorschläge der AG „Geschlechtergerechte Schreibung“ zur Sitzung des Rats für deutsche Rechtschreibung am 16. 11. 2018 – Revidierte Fassung aufgrund des Beschlusses des Rats vom 16. 11. 2018/Správa a návrhy pracovného združenia „Rodovo vyvážený jazyk“ zo zasadania Rady pe nemecký pravopis dňa 16.11.2018 – Upravené znenie na základe ustanovenia Rady zo 16.11.2018.*⁶ Rada pre nemecký pravopis vypracovala všeobecné odporúčania pre oblasti a druhy textov, v ktorých je táto problematika relevantná, napr. zmluvy, úradné dokumenty, oficiálne texty (zákony, nariadenia atď), prednášky, príhovory, komunikácia vo verejnom priestore, akými sú školy či vysoké školy. Uvedené odporúčania zahŕňajú najmä označovanie mužského a ženského rodu, ale v prípade potreby aj iné pohlavia.⁷

⁶ https://www.rechtschreibrat.com/DOX/rfdr_2018-1128_anlage_3_bericht_ag_geschlechterger_schreibung.pdf

⁷ Bericht und Vorschläge der AG „Geschlechtergerechte Schreibung“ zur Sitzung des Rats für deutsche Rechtschreibung am 16.11.2018 - Revidierte Fassung aufgrund des Beschlusses des Rats vom 16.11.2018 - https://www.rechtschreibrat.com/DOX/rfdr_2018-11-28_anlage_3_bericht_ag_geschlechterger_schreibung.pdf

2 PRÍSTUPY K UPLATŇOVANIU RODOVEJ ROVNOSTI V NEMČINE A NAHRÁDZANIE GENERICKÉHO MASKULÍNA

Pojem *generické maskulínium* sa v sociolingvistickom diskurze nemeckého jazyka začal objavovať v 80. rokoch 20. st. Používanie *generického maskulína* sprevádza presvedčenie o jeho neutralite, t.j. maskulínium sa pri označení určitej sociálnej skupiny chápe ako neutrálny a základný člen, pričom všeobecne pomenúva osoby mužským rodom, ktoré sa odvodzuje z toho, že maskulínium je základným a nepríznačným označením danej sociálnej skupiny z hľadiska lexikálneho, slovotvorného a frekvenčného (napr. *učitelia* ako zástupný rod pre učiteľov a učiteľky – porov. napr. Valdová 2017). *Generické maskulínium* nie je ale možné uplatniť ako zástupný rod na označenie vecí a abstraktných podstatných mien, pretože pri nich nevzniká konflikt medzi rodom podstatného mena (jazykového znaku) a pohlavia. Pojem *generické maskulínium* je ukotvený aj v nemeckých gramatikách. V slovníku Duden sa uvádza: „... *man verwendet die maskuline Form vielfach auch dann, wenn das natürliche Geschlecht unwichtig ist oder männliche und weibliche Personen gleichermaßen gemeint sind.*“⁸ (Duden 1995, 196) Zástupný mužský rod v nemčine sa teda rovnako ako v slovenčine používa na pomenovanie skupín, v ktorých sú zastúpené rôzne pohlavia, napr. *Jeder Student will gute Noten haben./Každý žiak chce mať dobré známky*, v názvoch povolání (napr. *Arzt/lekár* a i.) a pri tzv. nomina agentis odvodených od slovesa alebo podstatného mena, ktoré označujú s nimi spojený subjekt (napr. *der Händler/obchodník, der Kunde/zákazník* a pod.). Okrem toho v nemčine existujú idiomy, v ktorých sa podstatné meno *der Mann* používa genericky (napr. *Mann über Bord/muž cez palubu*). Slovo *Mann* sa genericky požíva aj v kompozitách (napr. *Privatmann/súkromná osoba, jedermann/každý*) alebo v derivátoch (napr. *kaufmännisch/obchodný*). S generickým maskulínom v nemčine úzko súvisia aj zámená *man/sa, člověk, l'udia; wer (kto); jemand (niekto) a niemand (nikto)*. Aj zámeno *man* sa v nemčine interpretuje prevažne mužským rodom.⁹ V nemčine sa okrem *generického mas-*

⁸ „... *maskulinne formy sa používajú mnohoro aj vtedy, ak nie je dôležitý prirodzený rod alebo sa poukazuje rovnako na mužské aj ženské osoby.*“ (Preklad autorky)

⁹ Samel(ová) navrhla ako ženskú alternatívu pre zámeno *man* v nemčine zámeno *frau*, napr. veta *Wie kann man seine Schwangerschaft feststellen?* by potom znela *Wie kann frau (eine Frau) ihre Schwangerschaft feststellen?/Ako možno zistiť u ženy tehotenstvo?* Tento tvar sa ale v jazykovej praxi zatiaľ nepoužíva pravidelne. Podobným prípadom ako neurčité zámeno *man* sú aj zámená *wer (kto), jemand (niekto) a niemand (nikto)*, ktoré možno použiť vo vetách taktiež len s osobným zámenom *er*. napr. *Wer kann mir sein Fahrrad leihen?/Kto mi môže požičať svoj bicykel?*

kulína príležitostne používajú aj tvary *generického feminina* (napr. *die Person/osoba, die Waise/sirota*) a *generického neutra* (napr. *das Kind/dieťa*).

Genderová a feministická lingvistika poukázali kriticky na používanie *generického maskulína* vo vyjadrovacej praxi. V dôsledku kritiky *generického maskulína* vznikla v nemecky hovoriacom prostredí v posledných dvoch desaťročiach 20. storočia intenzívna diskusia k problematike rodovo vyváženého jazyka. Kritizoval sa najmä androcentrický prístup, ktorý sa spájal s nadmerným používaním generického maskulína. S cieľom presadiť rodovo citlivé vyjadrovanie sa začalo poukazovať na rôzne možnosti, akými je možné nahradiť generické maskulínium v texte a pomenovať osoby rodovo vyvážené. Pod vplyvom feministickej lingvistiky a medzinárodnej politiky zameranej na rodovo vyvážený jazyk vo všetkých nemecky hovoriacich krajinách postupne vznikali usmernenia a príručky, v ktorých sa na rodovo citlivé vyjadrovanie odporúča používať nasledovné prístupy:

- *rodová špecifikácia (zviditeľnenie rodu)*
- *rodová neutralizácia (neutralizovanie rodu)*
- *kreatívne riešenia.*

Špecifikovanie rodu v nemčine je možné napr. prostredníctvom dvojitého označenia osôb v plnom znení (napr. *Lehrer und Lehrerin, Lehrer/Lehrerin*) alebo s použitím splittingu (neúplných koordinácií) s lomkou alebo zátvorkou so zakončením ženského rodu (napr. *Lehrer/in, Lehrer/innen, Kolleg(in), Kolleg(inn)en*). Okrem toho sa uplatňujú lexémy s tzv. Binnen-I (napr. *ein/e HerausgeberIn*) a vytvorili sa aj nové špecifické jazykové formy Gender-Gap „_“/rodový podtržník (*Student_innen*), Gender-Sternchen „*“/rodová hviezdička (*Student*innen*) a tzv. „X-Form“ (*StudierX, ProfessX*), ktoré sa v dôsledku zviditeľnenia problematiky intersexuality a transsexuality začali používať na pomenovanie celého spektra pohlaví. Na neutrálne označovanie osôb v texte sa odporúča používať napríklad názvy abstrahujúce od biologického rodu (*die Person/osoba, der Mensch/človek*), podstatné mená v tvare prídavného (Lehrende/vyučujúci, Promovierende/promujúci), opis pomocou väzby s podstatným menom (*Fachbereichsleitung/odborné vedenie*), označenie funkcie, úradu alebo skupiny namiesto označenia osôb (*das Rektorat/rektorát, das Dekanat/dekanát*) a pod. Poukazuje sa aj na rôzne kreatívne riešenia, napr. odvodené slová s koncovkou *-ung, -ion, -ium, -kraft* (napr. *die Softwareberatung*), trpný rod, prídavné minulé alebo prídavné meno a pod. *Rada pre nemecký pravopis/Rat für Deutsche Rechtschreibung* v správe vydanéj v roku 2018 na báze korpusových analýz odporúča používať všetky už etabované jazykové formy na rodovo vyvážené označenie osôb pomocou stylistických a gramaticko-syntaktických stratégií.

Už na začiatku vedeckej diskusie týkajúcej sa nahrádzania *generického maskulína* sa vytvorili rôzne, prevažne protichodné prístupy, ktoré pretrvávajú dodnes. Kolek vo svojej štúdii s názvom „*Studentenwerk oder Studierendenwerk?*“ poukázal na intenzívnu diskusiu, ktorá sa rozpútala k používaniu rodovo vyváženého jazyka v nemeckých médiách po premenovaní výrazu *Studentenwerk* na *Studierendenwerk* (Kolek 2018, 191). Problematika uplatňovania rodovo senzibilného jazyka je aj napriek dlhodobejšie prebiehajúcemu diskurzu stále jednou z najdiskutovanejších a najrozporuplnejších tém v nemecky hovoriacom prostredí. Aj z tohto dôvodu sme pozornosť upriamili na to, aká je súčasná prax používania rodovo symetrických jazykových foriem v publicistickej oblasti, pričom daný jav sledujeme v pluricentrickom rámci so zreteľom na existenciu viacerých národných jazykových centier nemčiny (Rakúsko, Nemecko a Švajčiarsko).

3 RODOVO INKLUZÍVNY JAZYK V PUBLICISTICKÝCH TEXTOCH

Nasledujúca kapitola opisuje priebeh výskumu rodovo symetrických jazykových foriem vo vybraných rakúskych, nemeckých a švajčiarskych novinách na podklade kvantitatívnej korpusovej analýzy textov v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo. Najskôr predstavíme cieľ, východiská a metodológiu výskumu a následne prezentujeme zistené výsledky, na základe ktorých vyvodíme závery vo vzťahu k používaniu rodovo inkluzívneho jazyka v publicistickej oblasti.

3.1 Cieľ, východiská a metodológia výskumu

Cieľom nášho výskumu je poskytnúť obraz o používaní vybraných rodovo vyvážených jazykových foriem v nemeckom jazyku v publicistickej oblasti vo vymedzenom časovom období od roku 1990 po súčasnosť, a to na základe korpusovej analýzy textov troch denníkov: nemeckého denníka *Süddeutsche Zeitung*, rakúskeho denníka *Die Presse* a švajčiarskeho denníka *Tages-Anzeiger*. Našou snahou je zistiť, či tieto noviny uplatňujú rodovo citlivý jazyk v súlade s odporúčaniami v príručkách a usmerneniach na rodovo citlivé vyjadrovanie, ako aj v súlade s medzinárodnou politikou zameranou na rodovo inkluzívny jazyk a jazykovou politikou nemecky hovoriacich krajín. V popredí stojí otázka, ktoré zo skúmaných jazykových foriem sa v súčasnosti najviac uplatňujú na vyjadrenie rovnosti rodov v nemeckom jazyku v publicistickej

oblasti, a to na báze analýzy korpusu nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín v rešeršnom systéme Cosmas II. v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo.

S cieľom poskytnúť prehľad o používaní rodovo vyváženého jazyka v publicistickej oblasti v pluricentrickom kontexte sme si vybrali tri preddefinované korpusy nemeckých novín „*Süddeutsche Zeitung*“, rakúskych novín „*die Presse*“ a švajčiarskych novín „*Tages Anzeiger*“ v tzv. W-Archíve písaného jazyka Nemeckého referenčného korpusu DeReKo označené názvami: „sz – *Süddeutsche Zeitung, 1991-2019*“ (737739886 tokenov), „dpr – *Die Presse, 1991-2019*“ (355956054 tokenov) a „zta – *Tages-Anzeiger, 1996-2019*“ (340259343 tokenov). Korpusy textov nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín sme si zvolili s intenciou poskytnúť porovnávací náhľad na používanie rodovo vyvážených jazykových foriem v Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku, pričom vybrané korpusy pokladáme za reprezentatívnu vzorku textov na analyzovanie daného javu v publicistickej oblasti v týchto krajinách. Keďže sme sa v našom výskume chceli zamerať na obdobie posledných troch desaťročí, kedy sa problematika rodovo vyváženého vyjadrovania začala dostávať do vedomia spoločnosti (teda od začiatku 90. rokov 20. stor.), orientovali sme sa pri výbere korpusu na archív dennej tlače v časovom horizonte od roku 1991 po súčasnosť.

Pri skúmaní rodovo inkluzívneho jazyka sme sa zamerali na uplatňovanie stratégie rodovej špecifikácie. S cieľom poskytnúť náhľad na používanie rodovej špecifikácie sme prostredníctvom rešeršného systému Cosmas II vyhládali nasledovné jazykové formy, ktoré Rada pre nemecký pravopis odporúča používať najmä na označenie mužov a žien v texte: *dvojité/párové označenie osôb v plnom znení (explicitné vyjadrenie rodu)*, *splitting: koncovka ženského rodu za lomkou v jednotnom čísle*, *splitting: koncovka ženského rodu za lomkou v množnom čísle*, *splitting: koncovka ženského rodu v zátvorke*, *splitting: člen der/die pred pomenovaním osôb*, *Binnen-I/znak I pred koncovkou*. Okrem toho sme zižovali výskyt jazykových foriem, ktoré sa v nemčine presadzujú na pomenovanie osôb v rámci celého spektra pohlaví: tzv. *Gender Gap* („_“): *podčiarkovník pred koncovkou podstatného mena* a tzv. *Gender-Sternchen* („*“): *hviezdička pred koncovkou podstatného mena*. Z výskumu sme vylúčili jazykové formy neutralizujúce rod (napr. *Lehrende, Schreibende*), pretože ich štatút ako rodovo neutrálnych označení by sme museli overovať v kontexte, čo by si vyžadovalo rozsiahlu kvalitatívnu analýzu, a teda aj špecifický výskum. Sústredili sme sa preto len na vyhládávanie vyššie uvedených jazykových foriem na rodovo symetrické pomenovanie osôb v korpuse textov nemeckej, rakúskej a švajčiarskej tlače. Predpokladali sme, že vybrané spôsoby rodovo vyváženého označovania osôb sa budú uplatňovať v rôznej miere vo všetkých analyzovaných novinách. Ich najväčší výskyt sme ale očakávali v nemeckých novinách

Süddeutsche Zeitung, pretože v Nemecku sa problematika rodovo vyváženého jazyka pod vplyvom feministického hnutia dostala do pozornosti skôr ako v Rakúsku a vo Švajčiarsku a medzi nemeckými novinármi sme z tohto dôvodu predpokladali najsilnejšie vedomie pre používanie rodovo inkluzívneho jazyka. Vo švajčiarskych novinách *Tages-Anzeiger* sme očakávali najmenšiu mieru uplatňovania rodovo symetrických jazykových foriem, pretože Švajčiarsko je zvláštnym prípadom medzi nemecky hovoriacimi krajinami nielen kvôli špecifickej jazykovej situácii nazývanej mediálna diglosia (spisovný jazyk používaný len v písomnej komunikácii má nižší štatút ako dialekt, ktorý sa používa v ústnej forme a prevláda vo väčšine domén), ale aj kvôli tomu, že problematika zrovnoprávnenia žien sa tu dostala do centra spoločenského záujmu podstatne neskôr ako v iných európskych aj nemecky hovoriacich krajinách, s čím môže súvisieť aj nižšia miera vedomia voči zviditeľňovaniu žien či iných pohlaví v jazyku. Pokiaľ ide o uplatňovanie vybraných stratégií, predpokladali sme, že najčastejšie používanými stratégiami na rodovo vyvážené označenie osôb budú tzv. *splitting/označenie osôb s lomkou* alebo tzv. *Binnen-I/znak I pre koncovkou*, nakoľko tieto jazykové formy odporúča Rada pre nemecký pravopis používať v písaných textoch kvôli jazykovej ekonomii, a práve z tohto dôvodu sa môžu lepšie uplatniť v textoch novín. Dvojité označenia osôb v plnom znení sa podľa nášho názoru budú v korpusoch textov vyskytovať v malej miere, pretože explicitné vymenovanie mužov a žien môže negatívne ovplyvniť plynulosť písaného textu, na čo upozorňuje aj Rada pre nemecký pravopis vo svojich odporúčaniach. Najmenší výskyt očakávame v prípade špecifických foriem *Gender Gap/rodový podčiarkovník* a *Gender Sternchen/rodová hviezdička*, ktoré sa používajú väčšinou na označenie širšieho spektra pohlaví a zatiaľ nie sú tak etablované, ako napr. dvojité označenia v plnom znení a jazykové formy s použitím *splittingu*.

Aby sme mohli v systéme Cosmas II technicky realizovať korpusovú analýzu, museli sme najskôr vyhľadať konkrétne subkorpusy textov v tzv. W-archíve písaného jazyka¹⁰ (v našom prípade korpusy novín „sz – *Süddeutsche Zeitung*, 1991-2019“, „dpr – *Die Presse*, 1991-2019“, „zta – *Tages-Anzeiger*, 1996-2019“). Následne sme korpusy museli uložiť v systéme *Cosmas II*, aby boli nepretržite dostupné pre ďalšiu analýzu. Na zistenie jednotlivých spôsobov rodovo symetrického označovania osôb bolo potrebné v systéme vyhľadávania zadať príslušnú kombináciu znakov, metaznakov a operátorov. Na vyhľadanie rodovo vyvážených jazykových foriem sme vytvorili a použili nasledovné kombinácie znakov:

¹⁰ <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/investigation/archive.xhtml>

- dvojité pomenovania osôb v celom znení: &-er /w1,s0 „und“ /w1,s0 &-in
- splitting: koncovka ženského rodu za lomkou v jednotnom čísle (Sg.):
#REG(^[A-Z][a-z]+er/in\$)
- splitting: koncovka ženského rodu za lomkou v množnom čísle (Pl.):
#REG(^[A-Z][a-z]+er/innen\$)
- splitting : koncovka ženského rodu v zátvorke
&Lehrer /w0 (in ODER innen)
- splitting: člen der/die pred pomenovaním osôb
der/die (jednoduché vyhľadávanie)
- Binnen-I: znak I pred koncovkou ženského rodu
#REG(^[A-Z][a-z]+In\$) OR #REG(^[A-Z][a-z]+Innen\$)
- Gender Gap („_“): podčiarkovník pred koncovkou *_innen
- Gender-Sternchen („*“): hviezdička pred koncovkou podstatného mena
#REG(^[A-Z][a-z]+[*]in\$) OR #REG(^[A-Z][a-z]+[*]innen\$)

Systém vyhľadávania Cosmas II umožňuje identifikovať výskyt vyhľadávaných rodovo symetrického označení osôb špecifikujúcich rod na základe konkrétnych štatistických nástrojov. Pri každom vyššie uvedenom spôsobe sme zisťovali celkový počet jazykových foriem nachádzajúcich sa v príslušnom korpuse textov (napr. výskyt všetkých dvojitých pomenovaní osôb v plnom znení alebo výskyt pomenovaní osôb formou splittingu s koncovkou ženského rodu za lomkou a pod). Aby sme získali potrebné údaje, museli sme v prvom kroku po zadaní príslušnej kombinácie znakov do vyhľadávania zadať zároveň požadovanú modalitu vyhľadávania na zohľadnenie veľkých a malých písmen alebo diakritických znakov (Groß-/Kleinschreibung beachten, diakritische Zeichen beachten) a pokyn na zobrazenie zoznamu jazykových foriem vyskytujúcich sa v korpuse (Expansionsliste anzeigen). Na zistenie výskytu všetkých možných flekčných tvarov konkrétnej lemy sme v možnostiach vyhľadávania zvolili požadovaný spôsob lematizácie, čiže vyhľadávanie všetkých flektívnych foriem (Flexionsformen), a pri niektorých tvaroch aj vyhľadávanie iných slovotvorných foriem (sonstige Wortbildungsformen). Aby sme v konečných výsledkoch získali údaj o percentuálnom zastúpení každého jedného vyhľadávaného tvaru v príslušnom korpuse, museli sme zvoliť možnosť „Prozentuelle Verteilung der Wörter“. Pomocou pokynu „Relative Häufigkeiten pro Million Wörter“ a „in Prozent“ sme zisťovali aj relatívnu frekvenciu výskytu vyhľadávaných jazykových foriem na milión slov. Po zadaní požadovaných pokynov sme mohli začať proces vyhľadávania, teda kvantitatívnu analýzu textov vo vybraných korpusoch, a exportovať výsledky vyhľadávania. Takýmto spôsobom sme získali niekoľkostranový prehľadný zoznam výsledkov s názvom archívu, názvom korpusu textov, pomenovaním empirického zdroja s reťazcom znakov

na vyhľadávanie, ako aj zobrazením výsledkov podľa vyhľadaného typu slov v abecednom poradí s údajom o relatívnom percentuálnom zastúpení vyhľadaných slov/tvarov v korpuse, počte textov, v koľkých bol príslušný typ slova použitý aj s celkovovým počtom výskytov vyhľadaného typu slova (porov. náhľad/tabuľku č. 1 nižšie).

Tabuľka č. 1 – Zobrazenie výsledkov vyhľadávania na základe analýzy korpusu rakúskych novín dpr - Die Presse v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo

Archiv/Archív:	W - Archiv der geschriebenen Sprache/ Archív písaného jaz.		
Korpus/Korpus:	dpr - Die Presse		
Archiv-Release/Názov archívu:	Deutsches Referenzkorpus (DeReKo-2020-I)		
Suchanfrage/Pokyn na vyhľadávanie:	*er/in		
Suchoptionen/Možnosti vyhľadávania:	Eb+Rb+Db, Flex+Sonst+Spez		
Ergebnis/Výsledok:	155 Treffer/155 výskytov		
Ergebnisübersicht/Prehľad výsledku vyhľadávania			
Ansicht nach Wort-Types, nach »Treffer« aufsteigend sortiert/Náhľad podľa typov a počtu vyhľadaných slov zobrazených v zoskupení			
Anz Treffer	Anz Texte	rel [%]	Wort-Type (Eb+Rb+Db+Si)
Počet	Počet	percent.	Typy/Tvary vyhľadaných slov
výskytov	textov	zastúpenie	
na milión			
slov			
1	1	0.645	Abteilungsleiter/in (vedúci/a oddelenia)
1	1	0.645	Akustiker/in (akustik/ička)

V zobrazenom zozname bolo možné identifikovať aj najfrekvencovanejšie typy jazykových foriem. Zistené údaje nám následne umožnili porovnať výskyt skúmaných spôsobov na rodovo vyvážené označenie osôb v rámci každého jedného korpusu textov, ako aj medzi korpusmi nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín navzájom. Okrem toho sme mohli porovnať výskyt všetkých zistených rodovo vyvážených foriem medzi jednotlivými analyzovanými korpusmi. Opísaným spôsobom vyhľadávania sme zisťovali výskyt rodovo symetrických označení osôb pri každom jednom spôsobe označovania osôb v korpuse nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín (porov. Štefaňáková 2020).

3.2 Výsledky korpusovej analýzy textov rakúskych, nemeckých a švajčiarskych novín v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo

Nasledujúca podkapitola je venovaná vyhodnoteniu výskumu a interpretácii výsledkov kvantitatívnej korpusovej analýzy nemeckých novín *Süddeutsche Zeitung*, rakúskych novín *die Presse* a švajčiarskych novín *Tages Anzeiger* v Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo, pričom objektom skúmania boli vybrané spôsoby rodovo symetrického označenia osôb v nemeckom jazyku opísané v predchádzajúcej podkapitole. Pomocou nástrojov na vyhľadávanie v systéme Cosmas II sme zisťovali nielen výskyt rodovo symetrických jazykových vo vybranom korpuse textov, ale sledovali sme aj počet konkrétnych typov označení osôb, ich percentuálne zastúpenie v korpuse a počet textov, v ktorých boli použité. Vzhľadom na náš cieľ bol pre nás ale najrelevantnejší údaj zobrazujúci celkový počet zistených rodovo symetrických označení osôb v rámci vyhľadávaných spôsobov rodovo symetrického označovania osôb v každom jednom korpuse. Naším zámerom bolo poukázať na to, v akej miere sa vybrané spôsoby označovania osôb uplatňujú v textoch nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín. Kvantitatívna korpusová analýza ukázala, že v korpuse textov nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín sa v rôznej miere uplatňujú všetky odporúčané spôsoby rodovej špecifikácie.

Z analýzy korpusu textov nemeckého denníka *Süddeutsche Zeitung* vyplynulo, že najčastejšie uplatňovaným spôsobom na rodovo vyvážené označenie osôb je dvojité označenie osôb v plnom znení s počtom 9 409 výskytov a počtom 1301 typov pomenovaní. Druhým najčastejšie používaným spôsobom je tzv. Binnen-I, pričom v korpuse textov sa vyskytovalo 1554 takýchto označení osôb s počtom 530 typov označení. Na treťom mieste je tzv. splitting s koncovkou ženského rodu za lomkou v množnom čísle s počtom 820 zistených označení, medzi ktorými bolo 297 typov pomenovaní. Najmenšie zastúpenie v korpuse majú jazykové formy s rodovým podčiarkovníkom (29). Celkove sme v tomto korpuse textov zistili 12704 rodovo vyvážených jazykových foriem v rámci všetkých skúmaných stratégií, čo je 0,001722016% na 100 tokenov/tvarov slov v korpuse resp. 17,22 rodovo vyvážených foriem na milión tokenov/všetkých tvarov slov v korpuse. V novinách *Süddeutsche Zeitung* sa najčastejšie vyskytoval rodový pár *Bürgerinnen und Bürger* (občania a občianky), ktorý sa v denníku vyskytol 1650-krát, druhým najčastejšie používaným bolo označenie *SchülerInnen* (žiaci/žiačky) s počtom 68 výskytov.

Na základe korpusovej analýzy sme ďalej zistili, že v korpuse textov rakúskeho denníka *Die Presse* sú najviac zastúpené dvojité označenia osôb v plnom znení s počtom 5115 výskytov/813 typov pomenovaní, za nimi nasledujú jazykové formy s tzv. Binnen-I s počtom 4267/147 typov pomenovaní a tretiu naj-

častejšie používanú skupinu tvoria jazykové formy s lomkou pred koncovkou ženského rodu v množnom čísle (420), resp. s koncovkou v zátvorke (422). Celkový počet zistených rodovo vyvážených pomenovaní v korpuse je 10577, z čoho pripadá 0,003148328% výrazov na 100 tokenov/tvarov slov v korpuse resp. 31,48 rodovo vyvážených foriem na milión tokenov/všetkých tvarov slov v korpuse. Najfrekventovanejším rodovo symetrickým označením v korpuse bol rodový pár *Leserinnen und Leser* (čitatelia a čitatelky) s počtom 628 výskytov. Druhým najčastejšie používaným označením je *StudentInnen* (218 výskytov).

Analýza textov vo švajčiarskom denníku *Tages-Anzeiger* rovnako ako v korpuse denníkov *Süddeutsche Zeitung* a *Die Presse* ukázala najčastejšie uplatňovanie dvojitych označení osôb s celkovým počtom 29066 výskytov, v ktorých je zastúpených 1477 typov párových označení. Na druhom mieste sú s počtom 3040 a 773 typov slov označenia s tzv. Binnen-I a tretiu najčastejšie používanú skupinu tvoria jazykové formy s tzv. splittingom s koncovkou v zátvorke v počte 311, medzi ktorými bolo 157 typov označení. Celkove sme v tomto korpuse zistili 32882 rodovo vyvážených jazykových foriem, čo je 0,009663805% výskytov na 100 tokenov/všetkých tvarov slov resp. 96,63 rodovo vyvážených výrazov na milión všetkých výrazov v korpuse. Najfrekventovanejším označením je aj v týchto novinách rodový pár *Bürgerinnen und Bürger* (občania a občianky), ktoré sa vyskytuje v korpuse 2240-krát. Druhým najfrekventovanejším označením osôb je tvar *SchülerInnen* s počtom 182 výskytov (porov. Štefaňáková 2020).

3.3 Zhrnutie

Na základe zistených údajov sme mohli porovnať výskyt rodovo vyvážených jazykových tvarov nielen v rámci každého jedného korpusu, ale aj medzi korpusmi nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín navzájom. Keďže sme najväčší počet rodovo vyvážených jazykových označení s počtom 32882 a frekvenciou 96,63 rodovo vyvážených foriem na milión tvarov slov zistili v korpuse švajčiarskeho denníka *Tages-Anzeiger*, vyvodzujeme z toho, že práve tento denník najčastejšie uplatňuje vybrané stratégie na rodovo symetrické označovanie osôb. Na druhom mieste v používaní rodovo vyváženého jazyka je denník *Die Presse*, v ktorom sme zistili 10577 rodovo vyvážených jazykových foriem, čo je síce menej ako v nemeckom denníku *Süddeutsche Zeitung*, ale frekvencia použitia týchto jazykových foriem s počtom 31,48 na milión tokenov/všetkých tvarov slov je tomto korpuse v porovnaní s ním vyššia. Denník *Süddeutsche Zeitung* s počtom 12704 a frekvenciou 17,22 rodovo vyvážených

foriem na milión tokenov (všetkých tvarov slov) v korpuse uplatňuje podľa zistených výsledkov v najmenšej miere rodovo vyvážený jazyk prostredníctvom vybraných rodovo symetrických označení osôb.

Pokiaľ ide o použitie jednotlivých jazykových stratégií resp. spôsobov, najčastejšie sa vo všetkých denníkoch vyskytujú jazykové formy s *dvojítm označovaním osôb* s explicitným vymenovaním žien a mužov, pričom v denníku *Tages-Anzeiger* je použitých najviac takýchto označení v počte 29066, v *Süddeutsche Zeitung* bol ich počet 9409 a v novinách *Die Presse* 5115. Z korpusovej analýzy ďalej vyplynulo, že druhým najčastejším spôsobom na rodovo vyvážené označovanie osôb je vo všetkých denníkoch tzv. *Binnen-I*, pričom najviac takýchto jazykových foriem v počte 4267 sme zistili v denníku *Die Presse* (v denníku *Süddeutsche Zeitung* bol ich počet 1554 a *Tages-Anzeiger* 3040). Tretím najpoužívanejším spôsobom vo všetkých troch korpusoch novín je tzv. *splitting/označenie s lomkou*, ktoré sa s počtom 1501-krát najčastejšie vyskytuje v novinách *Süddeutsche Zeitung* (údaj zahŕňa všetky jazykové tvary s lomkou: s koncovkou v jednotnom a množnom čísle, so zátvorkou a členom *der/die*). S použitím lomky sa najčastejšie používajú označenia s koncovkou v množnom čísle, ktoré sme zistili v najväčšom počte v novinách *die Presse* (820 výskytov). Odporúčané spôsoby na zviditeľnenie celého spektra pohlaví (*Gender Gap/podčiarkovník* „_“ a *Gender-Sternchen/ hviezdička* „*“) sa vo všetkých novinách používajú len v malom počte. Ich najvyšší výskyt sme zaznamenali ale v denníku *Süddeutsche Zeitung*, kde sa tvary s podčiarkovníkom vyskytli 39-krát a tvary s rodovou hviezdičkou 201-krát. V denníkoch *Die Presse* a *Tages-Anzeiger* sa tieto jazykové formy používajú len veľmi zriedkavo (*Die Presse*: Gender Gap: 8 výskytov, Gender Sternchen: 15 výskytov; *Tages-Anzeiger*: Gender Gap: 1 výskyt, Gender Sternchen: 53 výskytov). Najfrekventovanejším označením zo všetkých analyzovaných subkorpusoch je podľa výsledkov rodový pár *Bürgerinnen und Bürger* (občania a občianky) s počtom 2240 v denníku *Tages Anzeiger* a s počtom 1650 v denníku *Süddeutsche Zeitung*. V novinách *Die Presse* sa najčastejšie vyskytuje dvojité pomenovanie *Leserinnen und Leser* (čitatelia a čitateľky) v počte 628.

Výsledky korpusovej analýzy ukázali, že naša hypotéza o najväčšom zastúpení rodovo vyvážených jazykových foriem v nemeckých novinách *Süddeutsche Zeitung* sa nepotvrdila a náš výskum naopak vyvrátil hypotézu o najnižšom výskyte rodovosymetrických označení vo švajčiarskom denníku *Tages-Anzeiger*. Ide o zaujímavý fakt, ktorý podľa nášho názoru svedčí o cieľavedomej implicitnej politike švajčiarskych novín *Tages-Anzeiger* voči uplatňovaniu rodovo inkluzívneho jazyka, v ktorej sa odrážajú všetky aktuálne tendencie vývoja nemeckého jazyka. K nim patrí na základe odporúčaní *Rady pre nemecký spisovný jazyk* aj rodovo citlivé vyjadrovanie prostredníctvom rodovo

symetrických jazykových foriem v odporúčaných oblastiach a typoch textov. Naša hypotéza sa nepotvrdila ani v prípade predpokladaného najvyššieho zastúpenia jazykových foriem s použitím *splittingu* alebo tzv. *Binnen I.*, pretože v textoch všetkých troch skúmaných novín jednoznačne prevládali rodové páry v plnom znení, a to aj napriek odporúčaniam *Rady pre nemecký pravopis* obmedziť používanie dvojitych označení v písanom jazyku kvôli zachovaniu plynulosti textu. Z výsledkov korpusovej analýzy vyplynulo, že v textoch nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín, a teda v nemeckom publicistickom jazyku, sa uplatňujú všetky odporúčané spôsoby rodovej špecifikácie, na ktoré sme upriamili pozornosť aj v našom výskume.

ZÁVER

Cieľom štúdie bolo poskytnúť obraz o používaní rodovo symetrických jazykových foriem v nemeckom písanom jazyku s akcentom na publicistickú oblasť. S intenciou zistiť, či v publicistickej oblasti dochádza ku zmenám v súvislosti s používaním inkluzívneho jazyka, sme sledovali mieru uplatňovania vybraných odporúčaných spôsobov na rodovo symetrické označovanie osôb v korpuse textov nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín uložených v *Nemeckom referenčnom korpuse DeReKo*. Náš záujem o túto oblasť vyplynul zo skutočnosti, že rodovo inkluzívny jazyk v publicistickej sfére stál doposiaľ na okraji vedeckého záujmu. V našom výskume sme vychádzali zo špecifik jazykového systému nemčiny, v ktorej sa používajú na báze početných odporúčaní a usmernení rôzne stratégie na rodovo citlivé vyjadrovanie a vytvorili sa aj špecifické formy podstatným mien na rodovo symetrické označenie osôb. Zároveň sme zohľadnili pluricentrický charakter nemčiny, teda jej použitie v troch hlavných národných centrách – v Nemecku, Rakúsku a vo Švajčiarsku, ktoré sa vyznačujú špecifickou jazykovou situáciou a jazykovou politikou. V úvode sme poukázali na medzinárodnú rodovú politiku a politiku zameranú na rodovo inkluzívny jazyk v nemecky hovoriacich krajinách. Následne sme predstavili cieľ, metodológiu a interpretovali výsledky výskumu.

Korpusová analýza textov písaného jazyka v systéme *Cosmos II* a výsledky, ktoré z nej vyplynuli, potvrdili nastupujúci trend používania rodovo inkluzívneho jazyka v nemeckom písanom jazyku. Konštatujeme, že ku zmenám dochádza aj v publicistickom jazyku, čo potvrdzujú aj výsledky korpusovej analýzy nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín vydaných v období od roku 1990 po súčasnosť. Analýza vybraných korpusov preukázala používanie všetkých odporúčaných spôsobov na rodovo symetrické označenie osôb v nemeckých publicistických textoch, čo je podľa nášho názoru znakom cielenej implicit-

nej jazykovej politiky vydavateľstiev nemeckých, rakúskych a švajčiarskych denníkov, v ktorej sa odrážajú aktuálne tendencie vývoja nemeckého jazyka smerom k uplatňovaniu rodovo inkluzívneho jazyka. I keď sa rodovo citlivý jazyk v nemecky hovoriacom prostredí dostal do pozornosti najskôr v dôsledku kritiky nadmerného používania generického maskulína z radov feministickej a genderovej lingvistiky, dnes sa pod zmeny nemeckého jazyka výrazne podpisuje jazykové plánovanie na pozadí medzinárodnej politiky zameranej na inkluzívny jazyk. Presadzovanie rodovo vyváženého jazyka sa tak v nemecky hovoriacich krajinách stáva jazykovo-politickým fenoménom.

Náš výskum nepokladáme za uzavretý a sme si vedomí, že na získanie ucelenejšieho obrazu o používaní rodovo vyváženého jazyka v publicistickej oblasti by bolo potrebné rozšíriť výskum a zistiť mieru uplatňovania rodovo neutrálnych označení osôb a iných kreatívnych riešení, prípadne preskúmať používanie rodovo symetrických jazykových foriem v pomere ku generickému maskulínu. Komplexnejší pohľad na skúmaný jav by priniesol aj dotazníkový prieskum, ktorým by sme získali prehľad o implicitnej jazykovej politike vydavateľstiev nemeckých, rakúskych a švajčiarskych novín a zistili individuálny postoj novinárov k uplatňovaniu rodovo vyváženého jazyka v textoch. To nám dáva viaceré podnety na realizovanie ďalších užšie špecializovaných výskumov.

Literatúra

- Adamzik, Kirsten, and Alessandra Alghisi. 2017. Instanzen der Sprachnormierung. Standardvarietäten und Verwaltungssprache im Vergleich. In *Studies on language norms in context*, edited by Elena M. Pandolfi, Johanna Miecznikowski, Sabine Christopher and Alain Kamber, 37–72. Frankfurt a. M.: Lang.
- Cviková, Jana, and Jana Juráňová, Ľubica Kobová, Zuzana Maďarová, Alexandra Oštertágová, Lucia Satinská, Júlia Vrábľová, Maroš Terkanič. 2014. *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SROV.
- Duden. 1995. *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. 5. Auflage. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Hellinger, Marlis, and Christiane Bierbach. 1993. *Eine Sprache für beide Geschlechter. Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch*. Bonn: Dt. Unesco-Komm.
- Kargl, Maria et al. 1997. *Kreatives Formulieren: Anleitungen zu geschlechtergerechtem Sprachgebrauch*. Wien: Bundeskanzleramt, Abt. Schriftenreihe der Frauenministerin.

- Kegyessné Szekeres, Erika. 2005. Sprachlicher Sexismus und sprachliches Gender mainstreaming im Fokus der Europäischen Sprachenpolitik. In *European Integration Studies*, 4: 25–44.
- Kolek, Vít. 2018. Studentenwerk oder Studierendenwerk? In *Vom Nutzen diskursanalytischer Verfahren*, edited by Milan Horňáček, Jörg Krappmann and Karsten Rinas, 191–209. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Samel, Ingrid. 2000. *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Štefaňáková, Jana. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica: Belianum.
- Tolstokorova, Alissa. 2009. *Gender Equality in Language and Communication. Human Rights Perspective*. http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/1/3/4/4/pages13444/p13444-1.php
- Trömel-Plötz, Senta, and Luise F. Pusch, Marlis Hellinger, Ingrid Guentherodt. 1980. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. In *Linguistische Berichte 71*: 1–7.
- Valdrová, Jana. 2017. Generické maskulinum. In *CzechEncy. Nový encyklopedický slovník češtiny*, edited by Peter Karlík, Marek Nekula and Jana Pleskalová. [https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ MASKULINUM](https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ_MASKULINUM)

Mgr. Jana Štefaňáková, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 51, 974 01
Banská Bystrica
jana.stefanakova@umb.sk